

Milan Zápotocký: *Die Streitäxte des mitteleuropäischen Äneolithikums.* (Quellen und Forschungen zur prähistorischen und provinzialrömischen Archäologie, Bd. 6). VCH, Acta Humaniora, Weinheim 1992. Tekstni del s 55 razpredelnicami, 49 tabelami in citati zajema 222 strani; sledi dokumentacijski del s seznamom najdb (str. 223-374), literaturo (str. 377-398) ter 157 tablam in petimi kartami (str. 401-563).

Knjiga je razvojno-dokumentacijska študija o kamnitih bojnih sekirah, najdenih v mejah določenega srednjeevropskega okolja in opredeljenih v določeno časovno in kulturno-civilizacijsko okolje. Že uvodoma avtor pove, da se nastanek, proizvodnja, tehnika izdelave, morfološke in kulturne značilnosti ter uporabnost eneolitjskih bojnih sekir v Srednji Evropi dajo razvrstiti v tri časovne horizonte od mlajše kamene do začetka bronaste dobe. V tej zajetni publikaciji M. Zápotocký obravnava bojne sekire drugega razvojnega horizonta (starejša in srednja bakrena doba oziroma čas kulture lijakastih čaš (Trichterbecherkultur)) ter sorodnih in sočasnih oblikovnih kulturnih skupin na mejnih območjih njene razširjenosti. Obravnava baza najdb kamnitih bojnih sekir (2577 primerkov) vključuje 23 geopolitičnih dežel od Alp in zahodnih Karpatov do skandinavskih držav ter od Rena do zahodne Ukrajine.

Avtor tipološko razlikuje poligonalne in dvojne bojne sekire ter se med njimi odloči za pet glavnih oblikovnih skupin; te razvršča v skupine in manjše podskupine, s podrobnejšimi morfološki značilnostmi in raznovrstnimi indeksi pa še v posamezne tipe. Glavne skupine predstavljajo:

- ploskokladivaste sekire (flache Hammeraxt) so razdeljene v štiri zelo sorodne skupine;
- glavičastokladivaste sekire (Knaufhammeraxt) so v dveh serijah (ravne in usločene) razvrščene v osem oblikovnih skupin;
- sekire z okroglim temenom (Rundnackenaxt) so v prvi in drugi skupini uvrščene v južno, od tretje do pete skupine pa v nordijsko serijo oz. cono;
- dvojne sekire (Doppelaxt) se delijo v tri skupine: starejša in mlajša sta klasični, tretja skupina je prehodna, z nakazanim grebenom na temenu;
- sekire z grebenastim temenom (Nackenkammaxt) se delijo v dve skupini in tipološko niso posebne vrste kot so prejšnje štiri, temveč le razvitejša faza tretje skupine dvojnih sekir.

Pri vsakem poglavju o glavnih skupinah avtor poda zgodovino raziskav, analizira, razčlenjuje, opredeljuje in razdeljuje sekire na skupine, podskupine, in opisuje regionalne in oblikovne tipe s pripadajočo časovno in kulturno opredelitvijo, na koncu pa navaja izsledke s povzetkom.

Za opisovanjem poglavij glavnih petih skupin sta v tekstnem delu nanižani še poglavji o proizvodnji in uporabnosti kamnitih bojnih sekir. Če se lotimo še vsebinskega spoznanja te zajetne publikacije, je dovolj, da spoznamo še naslednji dve poglavji v besedilu (str. 171-209): Jugovzhodni in domači impulzi pri nastanku in razvoju ter kulture lijakastih čaš v luči bojnih sekir. Ker pa med vsem besedilom kar mrgoli različnih kratic in zapletenih indeksov, je branje zelo naporno. Za slovenskega prazgodovinskega arheologa spoznamo dovolj, če preberemo le še povzetke pri posameznih poglavjih in primerjamo priložene tipološke tabele.

Drugi, še obsežnejši del knjige sta kataloški in dokumentacijski del. Spisek najdb oz. Fundliste (150 strani) je zasnovan po glavnih petih skupinah; imena najdišč so oštevilčena po deželah, posamezne kolone pa predstavljajo s kraticami skupine s podskupinami in tipi, oblikovne indekse, mesto in hrambo najdbe, literaturo ter določeno sliko na priloženih tablah.

M. Zápotocký prikaže bogato stvarno zapuščino kamnitih bojnih sekir določenega prazgodovinskega obdobja, ki je v drugi polovici tretjega tisočletja bistveno spreminjala kulturno-civilizacijske odnose v jugovzhodnem in srednjeevropskem okolju ter v Skandinaviji. Starejše poljedelskokulturne skupine z linearno in vrezano trakasto keramiko razpadajo v menjšajoče se strukturne enote z raznovrstnim stvarnim imetjem, ki je v začetku bakrene dobe preoblikovalo civilizacijski vpliv že vodilnih kovinskopredelovalnih združenj na Balkanu s severozahodnimi sosedi. Istočasno se na severnonemški nižini in v

južni Skandinaviji razvijata poljedelstvo in živinoreja na območjih, kjer so do takrat živeli še predneolitiski lovci in nabiralci. Tod se izoblikuje zdaj tista neo-eneolitska struktura, ki jo po posebnih lončarskih oblikah ali po široki razpršenosti grobnega verovanja označujemo za kulturo lijakastih čaš oziroma megalitsko kulturo.

France LEBEN

Gerlinde Prüssing: *Die Bronzegefäße in Österreich.* Prähistorische Bronzefunde II/5. Franz Steiner Verlag, Stuttgart 1991. ISBN 3-515-05558-4. 107 strani, 150 tabel.

V petem zvezku drugega oddelka serije Prähistorische Bronzefunde so predstavljene bronaste posode iz Avstrije. Delo je disertacija, oddana 1. 1982, z manjšimi dopolnili do začetka leta 1986. Avtorica je poskusila zbrati vse bronaste posode iz časovnega razpona od srednje bronaste dobe do konca starejše železne dobe (Ha D3).

Uvodno poglavje se začne z opisom izdelave posod. Vse posode so izdelane v tehniki kovanja, iz enega ali več kosov pločevine. Pri večdelnih posodah so posamezne partije združene z zakovicami. Okrasi so iztolčeni ali vrezani. Večina posod je iz grobov in žarnogrobišnih depojev, le en fragment je iz nasebine. Trenutno stanje raziskav kaže, da so posode večinoma prídodatek moških, vendar je treba opozoriti na prevažno antropološko raziskanost žganih in tudi skeletnih pokopov, ki so bili odkopani pri raziskovanjih starejšega datuma. V zaključenih žarnogrobišnih najdbah se posode pojavljajo večinoma posamezno. So pa tudi najdbe, ki vsebujejo več enakih posod (v depojih) ali več različnih (servisi). V starejši železni dobi so posode oz. servisi pridani v grobove knezov in odličnikov ter v grobove bogatih posameznikov skupnosti, ki so izkoriščale rudna bogastva. V prvi vrsti gre za pivsko posodje, nekatere posode pa so bile uporabljene tudi kot kuhinjsko posodje oz. žare. Uvodno poglavje zaključuje pregled zgodovine raziskav in kronologija.

Katalog se začne s skodelami (imajo ročaj) in skledami (nimajo ročaja). Bronastodobne produkcije so skodele tipov Gusen, Friedrichsruhe različica Velatice, Blatnica, Fuchsstadt, Jenišovice in Stillfried-Hostomice. Na skodeli iz Haslau-Regelsbrunnna in skledi iz Baumgartna so elementi, značilni za tipa Jenišovice in Stillfried-Hostomice. Skleda iz Franzhausna je blizu skledama iz Wonsheima in Ehingena. Tradicija se nadaljuje v starejšo železno dobo. Kotličaste skodele so pomajššana oblika kotličkov. Imajo z zakovicami pritrjen ročaj z zaključkom v obliki križa, podobne oblike kot skodele tipa Stillfried-Hostomice. V enem primeru je ročaj plastično oblikovan (krava s teletom). Glede na velikost premera ustja se delijo na različici A (16-25 cm) in B (8-12 cm). Manjši različici so podobne skodele z ročajem, zaključenim v obliki črke T. Vse značilnosti kotličastih skodel ima pet primerkov iz groba v gomili iz Wildona, le da imajo enostaven trakast ročaj. Sklede so razdeljene v tri skupine: kotličaste, sklede z radialnimi plastičnimi rebri (ena ima ročaj in je torej skodela) in sklede z lijakastim ustjem. Iz Kleinkleina je šestnajst skodel s trakastim ročajem, na vrhu katerega je par rogov. Poglavje o skodelah oz. skledah zaključujejo unikatni primerki le-teh.

Cedila so po obliki razdeljena v tri skupine. Cedila, skodele in cedilo zajemalka so starejšeželeznodobni, cedilo lij pa je že mlajšeželeznodobno.

Korci so podobne oblike kot kotličaste skodele različice B, imajo pa s tremi zakovicami samo na enem koncu pritrjen paličast ročaj v obliki črke S.

Vse ročke s trakastim esasto zvitim ročajem so z grobišča v Hallstattu. Druga skupina ročk so ročke z dvojno pritrjenim ročajem, ki ima dodatek v obliki stilizirane goveje glave. Skupina se po načinu izdelave, obliki posode in oblikovanosti goveje glave deli na obliki A in B.

Skupino posod, ki so se uporabljale za zajemanje zaključujejo zajemalke.

Skupino žarnogrobišnih veder tvorita dve vedri tipa Kurd. Tip se nadaljuje še v starejšo železno dobo. Ta vedra so večja, nekatera so sestavljena iz več kot dveh partij (do pet), dve

vedri iz Kleinkleina sta okrašeni z iztolčenim ornamentom. Tretja skupina veder so starejšeeželeznodobni nasledniki veder tipa Hajduböszörmény. Po obliki so podobna starejšeeželeznodobnim vedrom tipa Kurd, vendar so manjša, oblikovanost ramena pa je že situlska. Vedra so večinoma neokrašena oz. je okras zelo zreduciran.

Situle so razdeljene na: situle z vratom in atašami, ki so lahko omega oblike (A 1), polkrožne oblike (A 2) ali dvojno krožne oblike (A 3); situle brez vratu z omega atašami; situle z enim ali dvema plastičnima rebroma na prehodu ramena v vrat, z atašami (A 1-A 3) ali brez njih, te situle so tudi bistveno večje; situle z dvignjenim dnom imajo različno oblikovan zgornji del posode in različne ataše; situle z vratom brez ataš so večinoma zelo velike (47-88 cm).

Med kotlički s križnimi atašami so zastopani Merhartovi tipi B 1, B 2b in C, kotlički oblike Hallstatt in fragment kotlička (?) iz Strettwega.

Sklede s kolobarjastim ustjem so razdeljene glede na oblikovanost "ročaja" na skupine: z žičnim ročajem, z ušescem pritrjenim na spodnji strani kolobarja z dvema zakovicama, z ušescem na robu kolobarja, pritrjenim z eno zakovico, in z ušescem s kvadratno razširjenima koncema, ki je pritrjeno z več zakovicami. Poleg teh je še niz skled "unikatov", ki jih ni mogoče uvrstiti v nobeno skupino.

Unikat je tudi skleda na nogi iz Hallstatta.

Narebne ciste se po Stjernquistu delijo na serijo I (s stranskima ročajema) in serijo II (z giblјivim ročajem). Poleg njih so še nenarebne, bogato okrašene ciste oblike Kleinklein.

Pokrovi so razdeljeni na oblike Hallstatt, Kleinklein in Wildon.

Amfore so po oblikovanosti noge oz. dna razdeljene na tri oblike. Oblika Kleinklein ima nizko profilirano nogo, oblika Hallstatt prstanato nogo z omfalosom. Tretja oblika so amfore s konično nogo in ustjem ter dvema vodoravnima ročajema (*ollaförmige Amphoren*). Sem avtorica prišteva tudi amforo iz Strettwega (Nr. 370). Leta 1985 so s projektom "Strettweg" pri katerem sta sodelovala Landesmuseum Joanneum iz Gradca in Römisch-Germanisches Zentralmuseum Mainz, ponovno obdelali najdbe iz knežjega groba. V Mainz so odpeljali vse razen kulnega vozička, ki so ga obdelali v Gradcu. Eden od rezultatov so tudi nove rekonstrukcije posameznih predmetov, med njimi tudi amfore. (M. Egg, Neues zum Fürstengrab von Strettweg. *Arch. Österr.* 2/2, 1991, 25-29). Ta je po novem sestavljena iz amfore, tordiranih žic ("stari" deli) in noge iz dveh delov (Nr. 93 in 296). Prvi kos avtorica obravnava kot možno ročko z ročajem z dodatkom stilizirane goveje glave oblike B, drugega pa kot nogo skleda s kolobarjastim ustjem.

Katalog zaključujejo podstavek iz Hallstatta, trinožnik z Brega (Frög), krožnik iz Schandorfa, množica nedoločljivih fragmentov in seznam izgubljenih posod.

Povzetek je pregled kronološko tipoloških odnosov (prim. T. 150).

Primož PAVLIN

Olga Kytlicová: *Die Bronzegefäße in Böhmen*, VIII, 135 strani, 60 tabel. **Jindra Nekvasil, Vladimír Podborský:** *Die Bronzegefäße in Mähren*, VIII, 43 strani, 18 tabel. *Prähistorische Bronzefunde* 2/12,13. Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 1991. ISBN 3-515-05911-3.

V dvojnem zvezku so predstavljene bronaste posode s Češkega in Moravskega. V prvem zvezku Kytlicová predstavlja žarnogrobiščne posode s Češkega. Večina posod izvira z območja kultur Knovíz in Milavče, z območja lužiške kulture sta samo dva kosa.

Skodele so zastopane s tipi Friedrichsruhe različic I (Milavče-Slate/Žatec-Velatic) in II (Friedrichsruhe/Nied/Osternienburg-Dresden), Jenišovice in Stillfried-Hostomice, skleda pa s tipi Milavče/Haltingen-Rongères-Gönnebek in Baumgarten. Pri skodelah in pri skledah je še nekaj kosov, ki tipološko niso določljivi.

Tudi fragmenta kotlička ni bilo mogoče tipološko uvrstiti.

Ob cedilih tipa Záluží se pojavlja še različica Středokluky in cedilo neznanega tipa.

Iz knežjega groba v gomili C1 iz Milavče je kotliček na štirikolesnem podvozju.

Poleg kovinskih fragmentov ciste tipa Žatec so se ohranili tudi njeni leseni deli, ki omogočajo rekonstrukcijo izdelave.

Med amforami sta zanesljiva tipa Gevelinghausen-Vejo-Seddin in Lžovice-Großeibstadt. Poleg njiju so še fragmenti dvodelne bikonične posode, verjetno amfore.

Zajemalke so eno- in dvodelne.

V povzetku avtorica razmišlja o kronologiji, korologiji, o socialnem in historičnem pomenu grobov z bronastimi posodami v srednji Evropi.

V dodatku obravnava **Anita Siegfried-Weiss** starejšeeželeznodobne bronaste posode s Češkega. Zastopane so skodele, kotliček s trakastim presegačnim ročajem, skledi, okrašeni z iztolčenim motivom nihala, skleda s kolobarjastim ustjem, korec s paličastim ročajem, ročka z ročajem v obliki goveje glave, kotlička skupine C po Merhartu (eden s paroma križnih ataš, eden z dvojnokrižnima atašama), kotliček tipa Hatten, vedro tipa Kurd, situle in ciste.

V prvem delu drugega zvezka obravnava Podborský žarnogrobiščne posode z Moravskega. Najštevilnejše so skodele, uvrščene v tipe Friedrichsruhe, Osternienburg-Dresden, Jenišovice-Kirkendrup in Stillfried-Hostomice.

Posode tipa Štramperk so razdeljene v etažne posode in skleda. Vse so okrašene z iztolčenimi pikami in bunčicami.

Prvi del zaključuje kotliček z dvojnokrižnima atašama skupine B1 po Merhartu.

V drugem delu Nekvasil predstavlja starejšeeželeznodobne posode. Katalog začenjajo t.i. krožnikaste skleda tipa Horákov (Dýšina), sledi korec s paličastim ročajem tipa Holásky.

Ciste so zastopane z dvema različicama - s stranskima ročajema (Certosa) in z giblјivima ročajema.

Ena situla ima gladko rame, druga narebno.

Kotliček z dvema dvojnokrižnima atašama sodi v skupino C.

Cedilo tipa Býčí skála zaenkrat nima primerjav.

Vse skodele so iz depoja Náklo. Tipološko so zelo različne: skodeli s plaščem, narebreni skodeli, skodela z izvihanim ustjem in skodeli z omfalosom.

Pri velikem vedru se tipa ne da določiti, od vedra tipa Kurd pa je ohranjena samo ataša.

Delo zaključujeta kronološko tipološko topografsko ovrednotenje posod z Moravskega ter kulturna in časovna umestitev najdb iz jame Býčí skála.

Primož PAVLIN

A. M. Eckstein: *Senate and General. Individual Decision-Making and Roman Foreign Relations, 264-194 B.C.* Berkeley, Los Angeles, London 1987. 381 strani.

Ecksteinova razprava poskuša ovreči nekatere ustaljene interpretacije rimske zgodovine 3. in prve polovice 2. st. pr.Kr. Avtorjev namen je dokazati, da zunanje politike Rima v tej ekspanzivni dobi ni oblikoval izključno senat; nasprotno, Eckstein postavlja senat v senco velikih vojskovodij, ki so pomembne odločitve sprejemali po svoji volji in na bojiščih oblikovali rimsko zunanjo diplomacijo.

Senat je seveda imel zakonito oblast, ko je šlo za odločilne zadeve, a v praksi se je zanašal na ad hoc sprejete odločitve generalov, ki so bile bistvene za rimsko zunanjo politiko, zlasti v državah zunaj Italije.

Poglavja knjige so zato razdeljena po geografskih področjih; I. in II. obravnavata položaj v severni Italiji, III.-VI. dogodka na Siciliji, VII.-IX. Španijo, Afriko in Grčijo.

Ena najpomembnejših ugotovitev razprave je, da je senat v posameznih državah bistveno drugače nadzoroval politiko rimskih generalov. V severni Italiji, vzdolž meje s Kelti, so *patres* neposredno nadzorovali dogajanje. Pričakovalo se je, da bodo generali ravnali v skladu z navodili senata, ki je tu dejansko oblikoval politiko in zato ni bilo veliko možnosti za samovoljna ravnanja.

Drugeče je bilo zunaj Italije; senat je sicer imel nadzor tudi tu, a šele post festum. Potrdil, spremenil ali zavrnil je odloči-